

Bendrinti

Panevėžio miesto istorinė dalis

★★★★★

Aprašymas

Unikalus objekto kodas
31872

Pilnas pavadinimas
Panevėžio miesto istorinė dalis

Adresas
Panevėžio miesto sav., Panevėžio m.,

Įregistravimo registre data
2008-05-23

Statusas
Savivaldybės saugomas

Objekto reikšmingumo lygmuo yra
Vietinis

Rūšis
Nekilnojamas

Teritorijos
KVR objektas: 1473738.00 kv. m

Vertybė pagal sandarą
Vietovė

Vietovėje yra
žr. priedą Nr.1, žr. priedą Nr.2

Amžius
XVI a. pr. formuojasi atskiri lokalūs centrai – pagrindinė urbanistinė tūrinė erdvinė struktūra susiformavusi XIX a. pab. – XX a. pr.

Vertingųjų savybių pobūdis
Architektūrinis (lemiantis reikšmingumą svarbus);Istorinis (lemiantis reikšmingumą svarbus);Kraštovaizdžio; Urbanistinis (lemiantis reikšmingumą svarbus);

Vertingosios savybės

1.3.1. planavimo sprendiniai - mišraus plano struktūra (-; -; TRP; 2007 m.); gatvių tinklas (-; -; TRP; 2007 m.); Senamiesčio, Šermukšnių, Kanapių, Smėlynės, Sv. Zitos, Vasario 16-osios, Birutės, Respublikos, Elektros gatvių ir Laisvės a. perspektyvos (-; -; FF Nr. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 32, 43, 48, 54; 2007 m.); Laisvės a. užstatymo išsklotinės (-; -; FF Nr. 45, 46, 49, 50; 2007 m.); XIX a. II p. / XX a. I p. 1-3 aukštų mišraus: sodybinio ir perimetrinio užstatymo tipas Senamiesčio, Šermukšnių, Kanapių, Gegutės, Sv. Zitos, Smėlynės, Kranto, Antano Smetonos, Sodų, Jono Basanavičiaus, Jurgio Tilvyčio, Vilniaus, Smėlynės g (-; -; FF Nr. 9, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 27, 28, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 39, 40; 2007 m.); XIX a. II p. / XX a. I p. 1-3 aukštų perimetrinio užstatymo tipas Vasario 16-osios, Respublikos, Birutės, Ukmėgės, Elektros g. ir Laisvės a. (-; -; FF Nr. 41, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 2007 m.);

1.3.6. želdynai ir želdiniai - Skaistakalnio dvaro parko želdynai (-; -; FF Nr. 58-66; 2007 m.);

1.3.7. upės - Nevėžio upės vaga ir senvagė (-; -; TRP; 2007 m.);

2.1.1. planinės struktūros tipas - mišraus plano struktūra su radialinės struktūros fragmentais, formuojama pagrindinių kelių į Rygą, Vilnių, Šiaulius ir Rokiškį (-; -; TRP 16, 19, 22, 24, IKONOGN Nr. 1-11, 40, BR Nr. 1-3, FF Nr. 1-29; 2017 m.);

2.1.2. planinės struktūros tinklas - linijinė XVI a. pr. įkurto Senojo Panevėžio struktūra, susiformavusi pagal senąjį kelią į Daugpilį, dešiniajame Nevėžio krante, radialinio plano XVI a. vid. įkurto Naujojo Panevėžio struktūra, susiformavusi kairiajame Nevėžio krante, kelių sankryžoje, aplink buvusią turgaus, dabartinę Laisvės aikštę, ir XVIII a. Nevėžio kilpoje, abipus kelio, greta tuomet pastatytos bažnyčios, įsikūrusi

Nikolajevo (Mikolajevo) dalis, sujungusi Senąjį ir Naująjį Panevėžį (-; -; TRP, IKONOGN Nr. 1-11, 40, BR Nr. 1-3, FF Nr. 1-29; 2017 m.);

2.1.5. keliai, gatvės, aikštės, įvažiavimai, pravažiavimai, takai, jų tipai, trasos, dangos - gatvių trasos: P. Puzino g., Kranto g., Topolių al., Anykščių g., Respublikos g., A. Kišino g., Panevėžio Bataliono g., Kauno g., K. Donelaičio g., M. Valančiaus g., A. Smetonos g., Birutės g., Š. Mero g., Perkūno g., Klaipėdos g., Laisvės a., Vasario 16-osios g., Elektros g., Ukmergės g., Savanorių a., V. Kudirkos g., Staniūnų g., A. Jakšto g., Sv. Zitos g., Vysk. M. Giedraičio g., Smėlynės g., M. Tiškevičiaus g., Skaistakalnio g., Maudyklos g., Šv. Jokūbo g., Apvaizdos takas, Trumposi g., J. Vaitiekūno g., Sporto g., Ramioji g., Radijo g., Senamiesčio g., Venslaviškio g. (-; Respublikos g. trasa ties sankryža su J. Urbšio g. iš dalies pakitusi, Topolių al. ties sankryža su Respublikos g. sunykusi, Perkūno ir Š. Mero g. R dalys iš dalies sunykusios; TRP 15-20, 22-24 lapai, BR Nr. 1, 3, IKONOGN Nr. 1-11, 40, 22-37, FF Nr. 1-14, 16-19; 2017 m.); lauko akmenų grindinio fragmentai Birutės g., skersgatvyje prie Ukmergės g. ir po asfalto sluoksniais įvažiavime į Skaistakalnio parką (buv. kelyje į dvaro sodybą) (-; -; TRP 16, 21-23 lapai, FF Nr. 15, 32, 84; 2017 m.); aikštės - Laisvės a., Nepriklausomybės a. (-; -; TRP 12, 14, 22, 24 lapai, IKONOGN Nr. 1, 7-11, 20, 23-26, 28, FF Nr. 7, 14; 2017 m.); funkcinė įranga: metalinės konstrukcijos elektros stulpas Vasario 16-osios ir Respublikos g. sankryžoje (-; būklė patenkinama; TRP 22, IKONOGN Nr. 35, FF Nr. 31; 2017 m.);

2.1.6. vietai reikšmingo buvusio užstatymo ar jo dalių vietos - tiltų per Nevėžį vietos: pėsčiųjų tilto iš Sporto g. į Skaistakalnio parką, tilto jungiančio J. Basanavičiaus ir Smėlynės g. (-; buvusių tiltų vietose įrengti nauji tiltai XX a. pab.; TRP 15, 18, 22 lapai, IKONOGN Nr. 3, 5, 11, 16, 18-19, 38-39, FF Nr. 30, 30.1; 2017 m.);

2.1.7. gamtiniai elementai - lygus reljefas, nežymiai žemėjantis Nevėžio upės ir senvagės link, miestas išsidėstęs abipus Nevėžio upės kilpos, vaizdingą žemumą formuoja upės senvagė (-; -; TRP, IKONOGN Nr. 12, 15-17, FF Nr. 1, 4, 9.1, 9.2, 10; 2017 m.); želdiniai - Skaistakalnio dvaro sodybos parko apželdinimo pobūdis (želdiniai netyrinėti; -; TRP; IKONOGN Nr. 11, 38, FF Nr. 1, 9.1, 9.2; 2017 m.);

2.2.1. tūrinės erdvinės struktūros sandara - daugialypė tūrinė erdvinė struktūra, kurią sudaro: urbanizuotos struktūros objektai (statiniai), reikšmingi savo vieta ir tūriu, teritorijoje esantys vertingųjų savybių požymių turintys objektai, kultūros paveldo objektai; abiejose Nevėžio upės pusėse stovinčios dominantės - Šv. apaštalo Petro ir Povilo bei Švč. Trejybės bažnyčios, pagrindinės viešosios erdvės: Laisvės ir Nepriklausomybės a., miesto V dalyje vyraujantis perimetrinis užstatymas šalia pagrindinių, radialinį tinklą formuojančių gatvių ir R dalyje vyraujantis sodybinis perimetrinis, priemiesčiams būdingas užstatymas (-; -; TRP, IKONOGN Nr. 1-37, FF Nr. 1-29; 2017 m.);

2.2.2. užstatymo tipai - perimetrinis XIX a. pab. - XX a. I p. užstatymas mūriniais, mediniais 1 - 3 a. su pastogėmis, mansardomis namais Laisvės a., Klaipėdos g. Š pusėje, Respublikos g., Kranto g. V pusės, Vasario 16-osios g., Smėlynės g. V pusės, P. Puzino g. ir Anykščių g. J. Urbšio g. V pusės dalies, Elektros g. Š pusės dalies, Panevėžio Bataliono g., V. Kudirkos V pusės, Savanorių a. V dalies, A. Kisino g. sklypuose (aukštis iki karnizo nuo 3,03 m iki 11,92 m, iki kraigo - nuo 5,70 m iki 16,87 m; -; TRP 25-26 lapai, FF Nr. 14, 16-20; 49-59, 2017 m.); sodybinis - perimetrinis vyraujantis XIX a. pab. - XX a. I p. užstatymas mediniais, mūriniais 1-2 a. su pastogėmis, mansardomis namais Senamiesčio g. P pusės, Smėlynės g., Radijo g., Ramiosios g., Sporto g., J. Vaitiekūno g., Trumposios g., Sv. Jokūbo g., Maudyklos g., Skaistakalnio g., Gegutės g., Vysk. M. Giedraičio g., M. Tiškevičiaus g., Kranto g., Berčiūnų g., Kauno g., K. Donelaičio g., P. Puzino g. V dalies, M. Valančiaus g., A. Smetonos g. R ir Š dalyse, A. Mackevičiaus g. R pusėje, Topolių al., Š. Mero g., Perkūno g., Ukmergės g. R dalies, A. Jakšto g. R pusės, Sv. Zitos g., Vytauto g. R dalies, Staniūnų g. V dalies sklypuose (aukštis iki karnizo nuo 1,95 m iki 6,5 m, iki kraigo - nuo 4,23 m iki 10,92 m; -; TRP 25-26 lapai, FF Nr. 20, 25-26, 29, 76-83; 2017 m.); pramonės ir infrastruktūros XIX a. pab. - XX a. pr. užstatymas stambiatūriais mūriniais pastatų kompleksais: Panevėžio konservų fabriko statinių kompleksas, u. k. 20896, malūnas, u. k. 21182, Panevėžio kalėjimo pastatų kompleksas, u. k. 32770 (-; -; TRP 25-26 lapai; 2017 m.); atskirai stovintys pastatai Kranto g. 18, Respublikos g. 47, Nepriklausomybės a. 11, Laisvės a. 5, (-; -; TRP 25 lapas; 2017 m.); miesto vilos: M. Tiškevičiaus g. 16, Ukmergės g. 59A (-; -; TRP 26 lapas; 2017 m.) komponentinis: Nepriklausomybės a. 12, Smėlynės g. 10 (-; -; TRP 25-26 lapai; 2017 m.);

2.2.3. atviros erdvės - atviros, išplatintos gatvių erdvės ties Respublikos g., Elektros g., Sukilėlių a., u. k. 10465, Plechavičiaus skv. Vilniaus g. ir paminklo "Laisvės daina", u. k. 20035, aplinka (-; -; TRP 25-26 lapai, FF Nr. 7, 11-14; 2017 m.); Panevėžio senųjų kapinių, vad. Šv. apaštalo Petro ir Povilo parapijos kapinėmis, kompleksas, u. k. 11409, teritorijos R dalyje, Laisvės a. ir Nepriklausomybės a. (-; -; TRP 25-26 lapai; 2017 m.);

2.2.5. panoramos - istorinės dalies panoramos: Nr. 1 - nuo Elektros g. į ŠV pusę, Nr. 2 - nuo Kranto g. į ŠR pusę, Nr. 3 - nuo Senvagės Š pusės į P, Nr. 4 - nuo A. Jakšto g. į P, Nr. 5 - nuo pėsčiųjų tilto į Š, Nr. 6 - nuo Nevėžio P kranto į ŠV (-; išskyrus Panevėžio miesto istorinėje dalyje ir jo aplinkoje pastatytus naujus didelių tūrių, aukštybinius statinius, stelbiančius reikšmingiausias istorines dominantes; TRP 15, 17-19, 22-23 lapai; IKONOGN Nr. 12, 15, 17, 39 FF Nr. 33-38; 2017 m.);

2.2.7. perspektyvos - Ukmergės g. perspektyva Nr. 1 V-R kryptimi nuo namo Nr. 2 į Panevėžio muilo fabriko statinių kompleksą, u. k. 32770 (išskyrus naujus pastatus Ukmergės g. R dalyje; -; TRP 22 lapas, FF Nr. 39; 2017 m.); Ukmergės g. perspektyva Nr. 2 R-V kryptimi nuo namo Nr. 7 į Laisvės a. (-; -; TRP 22 lapas; FF Nr. 40; 2017 m.); Respublikos g. perspektyva Nr. 3 S-P kryptimi nuo J. Masiulio knygyno, u. k. 36143 į Mokytojų seminarijos pastatą, u. k. 10466 (-; -; TRP 19, 22 lapai; FF Nr. 41-42; 2017 m.); Birutės g. perspektyva Nr. 4 R-V kryptimi nuo pastato Nr. 17 į A. Smetonos g. (-; -; TRP 22 lapas; FF Nr. 43; 2017 m.); A. Smetonos g. perspektyva Nr. 5 S-P kryptimi nuo namo Nr. 53 į Švč. Trejybės bažnyčią, u. k. 4707 (-; -; TRP 19 lapas; FF Nr. 44-45; 2017 m.); Vysk. M. Giedraičio g. perspektyva Nr. 6 V-R kryptimi nuo namo Nr. 7 į Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčią, u. k. 34604 (-; -; TRP 20 lapas; FF Nr. 46; 2017 m.);

2.2.8. išklotinės - Laisvės a. R pusės nuo pastato Nr. 7 iki pastato Nr. 16 (-; daliai pastatų Laisvės a. R pusės nuo pastato Nr. 7 iki pastato Nr. 16 užstatyti nevertingi 3-tieji aukštai; IKONOGN Nr. 27, TRP 22, 24 lapas, FF Nr. 49-51; 2017 m.); Laisvės a. Š pusės nuo pastato Kranto g. Nr. 2 iki pastato Laisvės a. Nr. 4 (-; 1 a. angos netyrinėtos, Laisvės a. Nr. 3 pastato pakeista stogo danga ir apskardinti kaminai, išskyrus nugriautą pastatą Nr. 2; IKONOGN Nr. 23, 26, TRP 22 lapas, FF Nr. 52-53; 2017 m.); Respublikos g. R pusės nuo pastato Nr. 4 iki

pastato Nr. 16; (-; pastato Nr. 10 stogo danga pakeista; IKONOGR Nr. 27, TRP 22 lapas, FF Nr. 54-56; 2017 m.); Vasario 16-osios g. P pusės nuo pastato Nr. 3 iki pastato Nr. 11; (-; 1 a. angos netyrinėtos; IKONOGR Nr. 29, 32, TRP 22 lapas, FF Nr. 57; 2017 m.); Klaipėdos g. Š pusės nuo Respublikos g. Nr. 1 iki pastato Nr. 26 (-; išsklotinės 1 a. angos netyrinėtos, išskyrus pastatą Nr. 18; TRP 24 lapas, FF Nr. 58-59; 2017 m.); Š. Mero g. P pusės nuo pastato Nr. 5 iki pastato Nr. 9 (-; -; TRP 22 lapas, FF Nr. 60-61; 2017 m.); Panevėžio Bataljono g. P pusės nuo pastato Nr. 3 iki pastato Respublikos g. Nr. 16 (-; pastato Respublikos g. Nr. 14 priestatas nevertingas; TRP 22 lapas, FF Nr. 62; 2017 m.); Kranto g. V pusės nuo pastato Nr. 9 iki pastato Nr. 13; (-; pastato Nr. 9 tūrinis stoglangis ir pastato Nr. 13 fasado apdaila nevertingi; TRP 19 lapas, FF Nr. 63; 2017 m.); Savanorių a. pastatai Nr. 1, 2 ir pastatas Laisvės a. 16 (-; Laisvės a. Nr. 16 užstatytas 3 a.; TRP 24 lapas, FF Nr. 64; 2017 m.); Ukmergės g. P pusės nuo pastato Nr. 6 (-; 1 a. įėjimai, angos ir laiptai prie įėjimo durų nevertingi; TRP 22 lapas, FF Nr. 65-66; 2017 m.); Ukmergės g. Š pusės nuo pastato Laisvės a. Nr. 7 iki pastato Ukmergės g. Nr. 7 (-; pastato Ukmergės g. Nr. 3 nevertingas 3 a., pastato Nr. 5 nevertingas priestatas ir pastato Nr. 7 vitrina per 2 a.; TRP 22 lapas, FF Nr. 67-68; 2017 m.); P. Puzino g. Š pusės nuo pastato Nr. 2 iki pastato Nr. 6 (-; pastato P. Puzino g. Nr. 2 balkono įstiklinimas nevertingas; IKONOGR Nr. 27, TRP 22, 24 lapas, FF Nr. 69-71; 2017 m.); Kranto g. V pusės nuo pastato P. Puzino g. 2 iki pastato Kranto Nr. 41 (-; pastato Kranto Nr. 41 nevertingas 3 a.; TRP 17 lapas, FF Nr. 72-73; 2017 m.); P. Puzino g. P pusės nuo pastato Nr. 9 iki pastato Respublikos g. 54 (-; -; TRP 17 lapas, FF Nr. 74; 2017 m.); Vyskupo M. Giedraičio g. P pusės nuo pastato Nr. 3 iki pastato Šv. Zitos g. 10 (-; -; TRP 20 lapas, FF Nr. 75-76; 2017 m.); Vyskupo M. Giedraičio g. Š pusės nuo pastato Nr. 4 iki pastato Nr. 10 (-; pastato Nr. 6 tūriniai stoglangiai nevertingi; IKONOGR Nr. 22, TRP 20 lapas, FF Nr. 77; 2017 m.); Smėlynės g. V pusės nuo pastato Nr. 7 iki pastato Nr. 11 (-; -; IKONOGR Nr. 22, TRP 20 lapas, FF Nr. 78; 2017 m.); Smėlynės g. V pusės nuo pastato Nr. 15 iki pastato Nr. 17 (-; pastatui Nr. 17 užstatytas 3 a.; TRP 20 lapas, FF Nr. 79; 2017 m.); Sporto g. Š pusės nuo pastato J. Vaitiekūno g. Nr. 14 iki pastato Sporto g. Nr. 7 (-; -; TRP 15, 18 lapas, FF Nr. 80; 2017 m.); Senamiesčio g. P pusės nuo pastato Nr. 4 iki pastato Nr. 16 (-; namas Nr. 10 bei ūkiniai pastatai Nr. 8 bei 12 nevertingi, pastato Nr. 16 paaukštintas stogas; TRP 15 lapas, FF Nr. 81-82; 2017 m.); Senamiesčio g. P pusės nuo pastato Nr. 62 iki pastato Nr. 72 (-; -; TRP 16 lapas, FF Nr. 83; 2017 m.);

2.2.9. dominantės - Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia, u. k. 34604 (-; -; TRP 18, 20 lapai, IKONOGR Nr. 12-17; FF Nr. 5, 48; 2017 m.); Švč. Trejybės bažnyčia, u. k. 4707 (-; -; TRP 24 lapas, IKONOGR Nr. 19-21, 28, FF Nr. 7, 47; 2017 m.);

2.3. užstatymo bruožai - perimetriniam užstatymui būdingas pastatų išdėstymas pagal gatvės liniją, juos blokuojant tarpusavyje arba paliekant praėjimus ar pravažiavimus tarp jų. Vyrauja XIX a. pab.- XX a. I p. 2-3 a. mūriniai pastatai dvišlaičiais stogais, dengtais lygios skardos, sujungtos lankstu, danga, fasadų apdailos medžiaga - tinkas ir raudonų plytų mūras. Sodybiniam - perimetriniam užstatymui būdingas gyvenamųjų namų išdėstymas pagal gatvės liniją su ūkiniais pastatais sklypo gilumoje. Vyrauja XIX a. pab. - XX a. I p. 1 a. mūriniai, medinės konstrukcijos namai su pastogėmis, mansardomis, dvišlaičiais stogais. Sodybiniam - perimetriniame užstatymuose mediniams namams būdinga mezoninai, fasadų apkalimas medinėmis lentomis. Atskirai stovinčių pastatų užstatymo tipui būdinga XX a. I p. 2-3 aukštų visuomeninės, sakralinės paskirties mūriniai pastatai, atitraukti nuo gatvės užstatymo linijos (išskyrus didelio tūrio Panevėžio dramos teatro pastatą Laisvės a. 5). Pramonės ir infrastruktūros užstatymui būdingi XIX a. - XX a. sandūros skirtingų sudėtinųjų tūrių kompleksai, fasado apdailos medžiaga - tinkas ir raudonų plytų mūras. Miesto vilos užstatymui būdinga didelių atskirai stovinčių sodybų sklypai su laisvai išdėstais gyvenamaisiais ir ūkiniais pastatais. Komponentiniam užstatymui būdingos atskirai stovinčios dominantės, stambaus tūrio haliniai mūro pastatai su bokštais (-; XX a. II p. daliai pastatų užstatyti II a., dalis buv. medinių pastatų apmūryti silikatinėmis plytomis; IKONOGR Nr. 12-37; FF Nr. 1-29; 2017);

5. Faktai apie svarbias visuomenės, kultūros ir valstybės istorijos asmenybes - XVI a. pr. minimas Panevėžio valstybinis dvaras, kurio žemes tarp Nevėžio ir Lėvens didysis kunigaikštis Aleksandras paskyrė Ramygalos klebonui. 1507 m. pastatyta bažnyčia, dešiniame Nevėžio krante ėmė kurtis Senasis Panevėžys. Naujasis Panevėžys - gyvenvietė kairiajame Nevėžio krante, valstybinėje dvaro žemėje, atsirado šiek tiek vėliau. Po valakų reformos XVII a. II pr. Naujasis Panevėžys atsiskyrė nuo dvaro, tapo atskiru teritoriniu vienetu. XVIII a. pab. pagal Valakų reformos metu naudotą stačiakampę plano schemą tarp radialinio plano Senojo ir Naujojo Panevėžio pradėtas statyti Nikolajevo, arba Smėlynės miestelis. 1843 m. Senojo Panevėžio žemės suvalstybintos, Senasis Panevėžys ir Smėlynė tapo Naujojo Panevėžio priemiesčiais. Pagal 1872 m. patvirtintą pirmąjį suplanuotą taisyklingų kvartalų. Apie 1900 m. Senasis Panevėžys, Naujasis Panevėžys ir Smėlynė sudarė vientisą miestą.

5. Faktai apie svarbias visuomenės, kultūros ir valstybės istorijos asmenybes, kurie susiję su objektais ar vietovėmis - XVI a. pr. minimas Panevėžio valstybinis dvaras, kurio žemes tarp Nevėžio ir Lėvens Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras (1492-1506) paskyrė Ramygalos klebonui. 1507 m. pastatyta bažnyčia, dešiniame Nevėžio krante ėmė kurtis Senasis Panevėžys. Naujasis Panevėžys - gyvenvietė kairiajame Nevėžio krante, valstybinėje dvaro žemėje, atsirado šiek tiek vėliau. Po valakų reformos, XVII a. II pr. Naujasis Panevėžys atsiskyrė nuo dvaro, tapo atskiru teritoriniu vienetu. XVIII a. pab. pagal Valakų reformos metu naudotą stačiakampę plano schemą tarp radialinio plano Senojo ir Naujojo Panevėžio pradėtas statyti Nikolajevo, arba Smėlynės miestelis. 1843 m. Senojo Panevėžio žemės suvalstybintos, Senasis Panevėžys ir Smėlynė tapo Naujojo Panevėžio priemiesčiais. Pagal 1872 m. patvirtintą pirmąjį Naujojo Panevėžio planą ši miesto dalis išplėsta, joje suplanuota taisyklingų kvartalų. Apie 1900 m. pradėjęs kurtis XVI a. pr., augo palei kelius abejuose Nevėžio upės pusėse. 1503 m. dešiniame Nevėžio krante, aplink pastatytą bažnyčią ir įsteigtą jos valdą besikuriantis senamiestis ženkliai neišaugo. Miestas ėmė plėstis patogesnėje vietoje - kairėje upės pusėje už dvaro, prie svarbių kelių į Ramygalą ir pavieta centrą Upytę. Naujasis miestas, pradėdamas minėti 1548 m., augo Didžiojo kunigaikščio dvaro žemėje, pietiniame ir vakariniame Nevėžio kilpos krante (dabar Kranto g.), palaiptiui toldamas pietų kryptimi. Plano raidą veikė keliai, vietovės savybės ir Valakų reforma. 1554 - 1556 m. buvo išmatuota teritorija tarp Nevėžio, Šarmuto upelio ir Plūkių bei Molainių kaimų žemių. Tuo metu Naujamiestyje jau buvo 144 sodybos su įvairios paskirties pastatais. 1565 m. Panevėžys (Naujamiestis) tapo Upytės pavieta centru, kur rinkdavosi bajorų seimeliai, teismai. Administracinio centro vaidmuo skatino tolesnį miesto augimą. Netoli Nevėžio, Ramygalos kelio taško susidarė išėsta trikampė turgaus aikštė, tapusi kompoziciniu miesto centru. Formavosi gerai prie vietovės pritaikytas radialinis gatvių tinklas. Tačiau miestas nebuvo vienalytis. Jį sudarė trys nelygiavertės, nutolusios viena nuo kitos dalys: linijinio plano

Senamiestis, dvaro kompleksas Nevėžio kilpoje ir radialinio plano Naujamiestis. Tai buvo Panevėžio planinės ir erdvinės struktūros savitumas. Skirtinga priklausomybė (valstybei, privačiam didikui, bažnyčiai) trukdė miestui tolygiai statyti ir plėtoti, nesusiformavo ryškesni architektūros ansambliai, kompozicijos dominantės, tūriu ar menine išraiška išsiskyrę visuomeniniai pastatai. Tarp vienaukščių medinių pastatų kiek skyrėsi tik 1614 m. statyti mūriniai pavieto teismo rūmai. Panevėžys gerokai nukentėjo per 1654-1667 m. karą su Maskva. Apie gyvenvietės atstatymą, plano ir vaizdo pasikeitimus iki XVII a. pabaigos duomenų beveik nėra. Tik yra žinoma, kad XVII a. antroje pusėje buvo iš naujo pastatyta nauja vienintelė bažnyčia. Šiaurės karo metu (1700-1721) Panevėžys vėl smarkiai nukentėjo: 1720 m. Senajame Panevėžyje buvo likę tik 18 šeimų, 1738 m. Naujajame - 90. Miesto atstatymą ir tolesnį formavimą kiek paskatino XVIII a. 3 d-metyje įkurtas pijorų vienuolynas: nuo 1727 m. Naujojo Panevėžio centre, trikampės aikštės vakarų šone pradėti statyti vienuolyno korpusas, bažnyčia ir kolegija (paminėtina, jog šią mokyklą 1773 m. baigė būsimois žymus Lietuvos architektas Laurynas Gucevičius (1753-1798)). Naujieji statiniai ankstesnio miesto plano nepakeitė, bet paryškino centrą, padidino aikštės svarbą neturėjusioje ryškesnių akcentų Naujojo Panevėžio tūrinėje ir erdvinėje kompozicijoje. 1738 m. Naujajame Panevėžyje buvo trikampė aikštė, trys spinduliai į ją suėjusios gatvės (Ramygalos ir Šeduvos, trečioji pavadinimo dar neturėjusi), o kelyje į Raguvą greičiausiai jau buvo susiformavusi ir ketvirtoji gatvė. Radialinį planą jau iš anksčiau turėjo ir nežymiai didėjęs Senasis Panevėžys (1757 m. jame surašytos 23 šeimos). Dėl gerokai mažesnio ploto šios miesto dalies planas buvo ne toks raiškus. Nors į didelę, trikampę aikštę suėjo trys gatvės, bet tik palei vieną iš jų buvo išsidėčiusios beveik visos sodybos. Iki XVIII a. 7-8 d-mečio dėl Naujojo Panevėžio plėtotės visas miestas kiek pasislinko į rytus, dvaro sodybos link: 1764 m. jau minima "gatvelė į Raguvą", matyt, ėjusi iš aikštės šiaurės rytų kampo. XVIII a. II-oje p. Panevėžys, kaip ir daugelis kitų per karus nukentėjusių mažųjų miestų, buvo užstatytas beveik vien mediniais vienaukščiais namais. Miesto vaizdai kiek svarbesni galėjo būti centre stovėję pijorų vienuolyno pastatai ir sinagoga. Aplink aikštę priglundę namai pabrėžė jos erdvę. Miesto dalis už upės (Senasis Panevėžys) turėjo kaimui būdingą vaizdą. Nors čia prie aikštės stovėjo bažnyčia, bendrame miesto vaizde šis centras nebuvo ryškus. XVIII a. 8 d-metyje buvo du savarankiški, miško atskirti, vieno radialinio plano urbanistiniai kompleksai: Naujojo Panevėžio miestas ir Senojo Panevėžio miestelis. 1780 m. sudegus medinei Senojo Panevėžio bažnyčiai, ji atstatyta ne ankstesnėje vietoje, bet Nevėžio kilpos pušyne, tarp abiejų Panevėžio dalių. Iškirtus mišką aplink bažnyčią, prie jos, pagal tradicinį stačiakampį planą ir suplanuotą aikštę, pradėtas kurti naujas miestelis. XIX a. caro administracijos jis buvo pavadintas Nikolajevu (liaudyje ši vietovė vadinama Smėlyne). 1781 m. jame suplanuoti sklypai aplink suplanuotą prieš bažnyčią kvadratinę aikštę, iš kurios kampu į rytus ir vakarus numatyta po dvi viena kitai statmenas gatves. 1781 m. Senajame Panevėžyje buvo 2 gatvės ir 21 sodyba, 1788 m. Naujajame Panevėžyje - 144 sklypai prie 8 gatvių. Ilgiausia šioje Panevėžio dalyje buvo Ramygalos gatvė, kuri šiauriniame gale skyrėsi į dvi šakas. Tarp jų plytėjo trikampė turgas aikštė. 1789 m. Nikolajevas-Smėlynė dar tik formavosi: miestelyje buvo didoka aikštė, prie kurios tikrai pietų pusėje stovėjo sodybos. XVIII a. pab. klostėsi Panevėžio mišrus planas: jį sudarė trys įvairaus didumo ir nevienodų raidos stadijų dalys. Visoje struktūroje dominavo Naujasis Panevėžys. Jo centre po 1789 ar 1790 m. gaisro buvo atstatytas pijorų vienuolynas su klasicistinio stiliaus bebokšte akmenine bažnyčia. Stambesnis vienuolyno kompleksas kiek pagyvino iki tol neišraiškingo, be dominančių ir akcentų miesto vaizdą. Nuo XIX a. pr. Naujasis Panevėžys augo sparčiau. Iki šimtmečio vidurio jo teritorija išplito daugiausia į vakarus, mažiau į rytus, o su kitomis miesto dalimis - senuoju Panevėžiu ir ypač išaugusia Smėlyne (joje 1856 m. buvo 7 gatvės ir aikštė) - jau sudarė vientisą kompleksą. Įterpus raiškiaus stačiakampio plano Smėlynę tarp dviejų pagal radialinį planą susiformavusių senųjų dalių, Panevėžys tapo mišraus plano miestu su savitu visų kompleksų dislokavimu gamtoje. Nuo XIX a. pr. pasikeitė ne tik miesto planas, bet ir užstatymas bei vaizdas. Teritorijai didėjant lėčiau negu gyventojų skaičiui, daugiausia buvo statoma centrinėje Naujojo Panevėžio dalyje, čia susidarė tankiai užstatyti kvartalai. Teko net imtis pastatų tankumą ribojančių priemonių: XIX a. trečiajame d-metyje pradėta drausti statyba siauruose sklypuose. Miesto vaizdas keitėsi ir dėl gaisrų (jie buvo 1831 ir 1844 m.), ir statant naujus visuomeninius pastatus: po 1825 m. pastatyta, o po 1845 m. perstatyta Evangelikų liuteronų bažnyčia, po 1830 m. iškilto apskrities išdinė, po 1837 m. - kalėjimas, po 1840 m. - ligoninė, po 1842 m. - bajorų vienuolyno reikšmė (po 1831 m. sukilimo jis buvo uždarytas): vienuolių korpusas paverstas kareivinėmis, o bažnyčia - cerkve. Nemažai Naujajame Panevėžyje buvo mūrinių pastatų, kai kurie jų - klasicistinio stiliaus, miesto centre ėmė dominuoti mūriniai pastatai. Tačiau kitaip nei daugumoje Lietuvos miestų, abipus Nevėžio gana didelėje teritorijoje pasiklindęs Panevėžys stokojo dominančių, kurios būtų formavusios jo siluetą, ryškindamos miesto panoramą lygumų kraštovaizdyje. 1877-1885 m. laikotarpiu Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčia, kuri ėmė dominuoti miesto siluete. 1878 m. buvo parengtas Panevėžio miesto suplanavimo projektas, kuriame nauji kvartalai numatyti šiaurinėje ir pietinėje miesto dalyse, kaip jau susiklosčiusio plano organiška tąsa. Iš plane pažymėto bendro 49 kvartalų skaičiaus papildomai ar iš dalies suprojektuota 12 kvartalų. Iš esmės šis projektas yra jau susiklosčiusių kvartalų su kai kuriais gatvių papildymais fiksacija, miesto planinė struktūra nebekeista. Reikšmės miesto augimui turėjo ir 1873 m. nutiesta geležinkelio linija Radviliškis - Daugpilis. Geležinkelis ir stotis netrukus įaugo į besiplečiančio miesto audinį. Taigi nuo XIX a. devintojo deš. Panevėžys tapo teritoriškai vingiu, Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu, miestas toliau vystėsi, jo centrinėje dalyje toliau augo ir visuomeniniai statiniai, 1940 m. Panevėžyje buvo įsteigtas Juozo Miltinio (1907-1994) vadovaujamas dramos teatras. Antrojo Pasaulinio karo metu miestas gana smarkiai nukentėjo. Po karo daug istorinių pastatų buvo rekonstruota, sunaikintų vietose ir neužstatytose erdvėse atsirado dažniausiai stambiatūriai, neatitinkantys istorinio užstatymo mastelio, pastatai. Laisvės aikštės kampe pastatytas daugiaaukštis viešbučio pastatas, matomas miesto panoramose ir konkuruojantis su istorinėmis dominantėmis.

Dokumentai

1. Dėl teisinės apsaugos suteikimo ; 2008-03-31 ; Nr: PN-RM-18; TRP, 2008 m. Aktas
2. Apie nekilnojamojo daikto (ND) buvimą nekilnojamųjų kultūros vertybių (NKV) teritorijoje arba jų apsaugos zonoje; 2009-05-22 ; Nr: 05-107; Pranešimas
3. Apie nekilnojamojo daikto (ND) buvimą nekilnojamųjų kultūros vertybių (NKV) teritorijoje arba jų apsaugos zonoje; 2009-05-22 ; Nr: 05-108; Pranešimas
4. Potvarkis dėl inicijavimo skelbimo savivaldybės saugoma; 2009-06-09 ; Nr: M-36;

5. Apie nekinojamojo daikto (ND) buvimą nekilnojamųjų kultūros vertybių (NKV) teritorijoje arba jų apsaugos zonoje; 2010-06-01 ; Nr: 06-01; Pranešimas
6. Apie nekinojamojo daikto (ND) buvimą nekilnojamųjų kultūros vertybių (NKV) teritorijoje arba jų apsaugos zonoje; 2010-06-01 ; Nr: 06-02; Pranešimas
7. Dėl paskelbimo savivaldybės saugoma; 2012-04-19 ; Nr: 1-119;
8. Dėl paskelbimo savivaldybės saugomu; 2016-01-28 ; Nr: 1-4; Sprendimas
9. DĖL DUOMENŲ PATIKSLINIMO; 2018-02-22 ; Nr: PN-RM-18/3; PR Nr.2 PR Nr.3 TRP24 TRP5 TRP28 TRP23 TRP6 TRP3 TRP20 TRP22 TRP27 BR Nr.2 Aktas PN-RM-183.pdf TRP12 BR Nr.3 TRP10 TRP26 TRP25 TRP16 TRP9 TRP29 BR Nr.1 TRP21 TRP1 TRP18 TRP14 TRP17 TRP7 TRP4 TRP19 TRP2 TRP15 PR Nr.1 TRP13 TRP11 TRP8
10. Ikonografija; 2018-02-22 ; Nr: IK-31872; IKONOGR Nr.6 IKONOGR Nr.9 IKONOGR Nr.29 IKONOGR Nr.2 IKONOGR Nr.18 IKONOGR Nr.32 IKONOGR Nr.37 IKONOGR Nr.33 IKONOGR Nr.34 IKONOGR Nr.27 IKONOGR Nr.23 IKONOGR Nr.19 IKONOGR Nr.12 IKONOGR Nr.3 IKONOGR Nr.4 IKONOGR Nr.7 IKONOGR Nr.10 IKONOGR Nr.16 IKONOGR Nr.14 IKONOGR Nr.35 IKONOGR Nr.5 IKONOGR Nr.28 IKONOGR Nr.21 IKONOGR Nr.13 IKONOGR Nr.40 IKONOGR Nr.36 IKONOGR Nr.22 IKONOGR Nr.38 IKONOGR Nr.39 IKONOGR Nr.24 IKONOGR Nr.20 IKONOGR Nr.8 IKONOGR Nr.26 IKONOGR Nr.15 IKONOGR Nr.1 IKONOGR Nr.31 IKONOGR Nr.30 IKONOGR Nr.25 IKONOGR Nr.11 IKONOGR Nr.17

Tyrimai

Krauna tyrimus...

Šaltiniai ir medžiagos

1. JANKEVIČIENĖ Algė, LEVANDAUSKAS Vytautas, LUKŠIONYTĖ-TOLVAIŠIENĖ Nijolė, MIŠKINIS Algimantas. Lietuvos architektūros istorija nuo XIX a. II-o dešimtmečio iki 1918 m., III tomas, V., 2000;
2. JUKNEVIČIUS Petras. Panevėžio miesto istorija (istoriografija) // Panevėžys nuo XVI a. iki 1990 m. – Panevėžys.- 2003.- P.7 – 18.;
3. MAKSIMAITIENĖ Ona. Panevėžio miesto istorija, Panevėžys, 2003;
4. MARKUCKYTĖ Elena, PILKAUSKAS Donatas. Enciklopedinė Panevėžio istorijos santrauka. Panevėžys nuo XVI a. iki 1990 m. Panevėžys, 2003;
5. MIŠKINIS Algimantas. Panevėžio urbanistinė raida iki 1871-1872 m. Kaunas, 1984;
6. NIKOLAJEVŲ MIESTELIO (dabartinė dalis Panevėžio m.) DETALUSIS PLANAS, [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://www.archyvai.lt/lt/lvia_virtualios_parodos/lietuvos-miestu-ir-gtpty.html (žiūrėta 2017-11-20);
7. LIETUVA SENOSE FOTOGRAFIJŲSE, [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/senosfotografijos/?fref=ts> (žiūrėta 2017-11-20);
8. PANEVĖŽIO MIESTO 1944 M. AEROFOTO NUOTRAUKA, [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://www.archyvai.lt/lt/parodos_208/sventinis-konkursas.html (žiūrėta 2017-11-20);
9. PANEVĖŽIO MUZIEJUS. Panevėžio miesto senieji planai [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://www.paneveziomuziejus.lt/files/dokumentai_senieji/ (žiūrėta 2017-11-20);
10. SENASIS PANEVĖŽYS, MIKOLAJEVAS IR PANEVĖŽYS 1812 M. SENOJO PANEVĖŽIO PARAPIJOS ŽEMĖLAPYJE, LVIA, F 525, A 8, B 1582, I. 2;
11. VITKŪNAS, Manvydas, DAKANIS Bronius. Panevėžio miesto istorinės dalies (u. k. 31872; Panevėžio m.), Skaistakalnio parko (be Juozo Čerkeso – Besparnio sodybos teritorijos) žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2017 m. pavidosauginė pažyma. Vilnius, 2017 m. rugpjūčio 17 d., Panevėžio m. savivaldybės archyvas;

Krauna...

Nuotraukos

Naujas komentaras / nuotrauka